

MAGYAR NYELVÖR.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK

MÉGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI S KIADJA

SZARVAS GÁBOR.

Szerkesztő ajánlása.
Éhs

XIII. KÖTET.

ZOLNAI GYULA dr.
Budapest,
II., Margit-rakpart 56.

BUDAPEST

1884

HORNÝÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

ról-ban mégis erősen érzik a decessivitas, az oksági viszony szerepében csak ritkán találjuk őt. Pl. Ees mindenkoron az ew zenthseghes vigaztala sarol Erewlnevk. Winkl. c. 112. minden uetkekrol meg feddi az embert Thewr. c. 313. (v. ő az akkori Clerust, mind restségérül, s mind gonosz életérül feddette Czegl.: Jke. 122.) Jay ennekem ilyen neemyw latsarol Winkl. c. 114. Rólla királynac vala nagy bánattya Helt. canc. B4. Mostani bátor beszédünkről bocsánatot kérünk Népk. Gyűjt. I. 10.

Mindezekről elkülönítjük még a következő példákat, melyek a *-ról*-nak ritkább használatát tüntetik föl, de a melyek azért annak alapjelentéséből szintén megmagyarázhatók. Pl. Zitam (őket) atyokrol, aniookrol, rokonsagirol Virg. c. 261. mert halalatlan voltam az vr istenek, az ew teremteserwl u. o. 259. mindezekrwl halalatlan voltam u. o. ky aldoztatol oltaron papy kezthől zenth halalodnak emlékezetyről. Peer c. 87. a' környül való tartományokról és határokról perlekedec Com. Jan. 143.

Különösebb példák még ezek: Es meghasad olayfaknac hege felrezeről napkeletre es napnugotra Bécsi c. 187. mert a zöreg apja sem látta, hogy színéről földoztak volna meg valamit Népk. Gyűjt. I. 478. szélről kötötte a derest u. o. II. 403.

KÖNNYE NÁNDOR.

MECSET-E VAGY MOSÉ?

Igaza van Tankó Sámuelnek, midőn a Nyelvőr XII. kötet deczemberi füzetében (552. lap) „A török szók írásáról“ című czikkben azt jegyzi meg a napi sajtóról, hogy a török — de mondjuk általán a keleti — szók átírásában nem elég gondot fordít az illető szóknak eredeti hangzására és a megfelelő magyar betűkön való átírásukra. Azonban e bajban az összes európai népszerű irodalom leledzik. sőt még a tudományos irodalomban sincsenek tisztában az átírás leghelyesebb s legkövetkezetesebb módjára nézve. Tanuság rá azok a folyton megújuló kísérletek, melyek a keleti szók transscriptiójára vonatkoznak. A hány iskola annyi átírásmód. Nem csuda tehát, hogy a népszerű irodalom az átírásra nézve nem bir kellő alappal.

Sokszor a tájékoztatlansághoz hozzájárul még a félreértés is, mely aztán néha valóságos csodabogaraknak a szülő anyja. Emlékszem rá, hogy egyik képes lapunk vagy két évvel ezelőtt konstantinápolyi képeket mutatott be. Lerajzolta többek között a fegyvergyárat és *Tofáná*-nak nevezte a gyárat is, a városrészt is. Ez a név helyesen így hangzik: *Top-cháne* (ágyu-ház); összetett szó. Valahol *Tophane*-nak

lehetett írva (a mint *ch* egyszerűsítésével gyakran találkozzunk is); a mi emberünk a *ph*-t magyartalannak találván, azt (ép úgy, mint *filozófia*) *f*-fel pótolta. Így került a *tofána* a konstantinápolyi helyrajzba; ez is a népetymológiának egyik újabb neme. (A magyar nép a török tulajdonnevekkel nagyon sokszor bánt el népetymológiai humorral. Csak egy érdekes példát említek: a *Zulfikár* tulajdonnévből Rákóczy *Zöldfikár*-t csinál [Magyar Könyvszemle 1882. évf. 337. l.]

De nem ezek végett akarok e folyóirat szivességével élni. Mint e sorok elé tett czímszó mutatja, a *mecset* szóról akarnék pár megjegyzést tenni. Hirlapjaink divatos hibái közé tartozik, hogy a török templomot a rég elterjedt *mecset* helyett újabb időben németesen *mosénak* szokták írni. Sokszor találkozhatunk a *mosé* szóval a legújabb „török idők“ óta politikai és szépirodalmi lapjainkban. De bár e réven át félős, hogy a *mosé* kiszoríthatná a helyesebb *mecset*-et rég szerzett jogaiból, még inkább láthatjuk veszélyeztetve ez utóbbi formának fennmaradását, mióta még Jókai is elismeri a *mosé* jogait a magyar nyelvben. „Minden poklokon keresztül“ című regényének egyik helyén az izmáelitákról szólóban azt mondja, hogy nekik „nem kell se templom, se *mosé*, se imám, se dervis“ (Budap. Hirlap 1883. november 20-iki tárczájában). És, hadd tegyem ezt is hozzá, még a tudományos irodalomba is talált utat a *mosé*. Kovács Ödön, jeles theologusunk a mint erre annak idején könyvéről irt bírálatomban (Magyar Tanügy 1878-iki évf. 186. lapján) reámutattam, ezt írja: „s csak a péntek napi déli imára kellett a *moséba* (templom) menni“ (A vallásbölcsezet kézi könyve, Budapest, 1877. I. k. 366. l.)

Pedig kár a *mecset*-et a *mosé* kedvéért odahagyni. A magyar nyelv, a spanyol mellett, mely *mesquita*-t mond, valamennyi európai nyelv között az egyedüli, mely a törökök templomát az eredeti név valódi hangzásához leghivebben nevezi el. Az arab-török nyelvben *meszdsed*-nek hangzik e név; semelyik nyelv se tartotta ezt a hangzást oly híven meg, mint a magyar nyelv *mecset* szava.

Hogy mennyi idős ez a szó nálunk, arra nézve nincsenek rendelkezésemre nyelvtörténeti adatok. Nagyon valószínű, hogy a török hódítás idejéből való. Egyáltalán véve érdekes volna a *meszdsed* szónak az európai nyelvekbe való felvételére nézve pontos adatokkal birni. Egy pár adatom van arra nézve, hogy a kereszties hadjáratok idejében és röviddel utánuk e szó még nem volt használatos az európai utazók és történetírók körében. Ekkor leginkább *Machomeria* v. *Machomaria*-nak nevezték a muhammedán templomot: „*Machomeria* Damietae per invocationem sanctae Trinitatis mutata est in Ecclesiam Beatae Virginis így ir Vitry-i Jakab (apud Bongars. Gesta Dei per Francos p. 1143) és Baldrik

érsek „Jeruzsálem történetében (u. o. 107. lapon) „et ea sepe-
 llerunt ultra pontem ad *Machomarianam* ante civitatis portam.“
 De még soká az eredeti elnevezés átvétele után is ingadozó
 a *mecset*-nek megfelelő latin elnevezés orthographiája.
 A XVI. században Martinus Baumgarten a Brei-
 tenbach, ki 1507-ben utazott a napkeleti országokban így
 ír „Abhinc quindecim fere passibus est *Muschkea Saracenorum*
 sat. (Peregrinatio in Aegyptum sat. ed. Christ. Donaverius
 Norinb. 1594 p. 59) „In eâ templa eorum (*Muschkeas* dicunt)
 ad viginti quatuor millia esse“ sat. (u. o. 43. lap) és az
 1583-ban utazó Radziwill Miklós lengyel herceg mun-
 kájában (legalább annak latin fordításában): Fana, seu ele-
 gantiores *Moscheae* quae tures habent adjunctas sat. . . .
 sunt *Moscheae* mille et ducenta (Jerolymitana Peregrinatio
 ed. Thomas Frater, Győr 1753 p. 22). Szokottabb azonban
 a *Moschea* alak, melyet, hogy a sok közül még csak egyet
 idézzek, a haimendorfi Fűrer is használ (Itinerarium
 Aegypti sat. Norinb. 1620 p. 70: Alias enim quia hodie *Mo-
 schea* est Turcarum nemini Christiano introire fas est). Ezt
 a *moscheá*-t a német utazók az olaszból vették át, hol a
 (nyilván a spanyolból átvett) régibb *meschita* helyébe a
moschea alak lépett, melyből aztán a francia *mosquée*-t, az angol
mosque-ot csinált. A német nyelvben is ez idegen szó helyes
 hangzása nem *mosé* hanem *moské*. s így azok, kik nálunk
 a német alakot hozzák ismét forgalomba, helyesebben cse-
 lekesznek, ha a mult században író Decsy Sámuel pél-
 dájára *moské*-t írnak. „Minden igaz mahometánus — így olvas-
 suk az *Osmanographiában* (Bécs 1788. I. köt. 288. l.)
 köteles 24 órák alatt öt vésben imádkozni. A közönséges
 imádság házakat *Moskek*-nak nevezik.“ „Minden *Moske* eleibe
 vagyón egy cylinder forma torony építve“ sat. Érdekes az
 is, hogy Mikes Kelemen, ki általán a *mecset* szót hasz-
 nálja, rajta, úgy látszik, nem annyira a templomot mint a
 török templom tornyát, a mináretet, érti. „Hogy pediglen
 — így ír a Törökországi Levelek 180-ikében — minden
 megtudhassa az idejét ezeknek az imádságoknak, nem harang-
 szóval adnak jelt, mert náluk harang nincsen, hanem arra
 rendeltetett emberek vannak, kik *felmennék a mecsetbe*, az
 ujjokkal bedugván fülököt, egész teli torokkal éneklük sat. . . .
 Ezt mindenek meghallván megmosdanak, és a *templomba*
 mennek“ (Abafi kiadása 397. lap). Itt tehát a templom és a
 mecset között különbség van téve.

De hadd törődjenek a *mecset* szó alaki és jelentéstani
 történetével a nyelvtörténeti szótár előkészítői. E sorokkal
 nem volt egyéb czélom, mint hogy a régi bevett *mecset* mel-
 lett kardoskodjam a mindenképen helytelen *mosé* ellenében.

GOLDZIKER IGNÁCZ.